

ПРАЦІ МОЛОДИХ НАУКОВЦІВ

УДК 94 (477)

Надія Греченюк

КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ МИТРОПОЛИТА АНДРЕЯ ШЕПТИЦЬКОГО

У статті розглядається зміст культурно-освітньої діяльності митрополита Андрея Шептицького в контексті становища греко-католицької церкви у XIX–XX ст.

Ключові слова: А. Шептицький, інтелігенція, духовенство, митрополит, шовінізм, релігійний синтез.

У контексті української національної культури християнська церква займає особливе місце. Вона завжди виконувала роль морального регулятора суспільних відносин. У запропонованій статті висвітлюються погляди Андрея Шептицького щодо місця греко-католицької церкви у суспільно-політичному житті.

У різні періоди XIX–XX ст. українська культура зазнавала значного впливу цілого комплексу ідей, вироблених прогресивними діячами як православної, так і греко-католицької церков, які сприяли формуванню самобутньої ідеології українського народу, зорієнтованої на визрівання його національної самосвідомості.

Роль греко-католицької церкви в цьому процесі важко переоцінити. Адже саме унія створила передумови для появи національної інтелігенції. Греко-католицьке духовенство також не лишалось осторонь національних змагань. Деякі дослідники саме його вважають піонером українського відродження [1, с. 88]. Автори перших українських граматики, які вимостили дорогу “Руській Трійці”, були священиками. Із 43 книг, виданих українською мовою в Галичині за 1837–1850 рр., 40 написали священики. Вплив греко-католицького духовенства у 1848 р. настільки сильний, що деякі польські діячі, зокрема К. Ценглевич, Ф. Земляковський та ін., навіть звинувачували його у намаганні встановити теократію [2, с. 72].

Унія, що виникла як засіб порятунку нації, витворила українську національну церкву, бо тільки національне надає їй самобутності в католицькому і православному світі, а тому, здійснюване нею патріотичне виховання віруючих, є запорукою існування самої церкви, як продовжувача традицій “київського християнства”.

Саме тому весь тягар національного відродження впав на плечі греко-католицького духовенства і воно виявилось на рівні вимог часу. Це визнавали навіть ті, хто ліквідував унію: в XIX ст. уніатська церква повільно скинула з себе польське духовне поневолення і саме вона відродила наш народ [3, с. 157]. Цей релігійно-національний рух, як уже зазначалося, досяг свого піку під час “весни народів”. Але після 1848 р. греко-католицька церква в західноукраїнських землях опинилася в складній ситуації. З одного боку, все відчутнішим стає вплив римського католицизму, а з іншого – посилюється контратака польського шовінізму, який сягає державного рівня і пов’язаний зі спробами полонізувати українців через їхнє окатоличення. Головним об’єктом репресій стала греко-католицька церква. Духовні заклади, школи, гімназії, товариство “Просвіта”, науково-літературне товариство “Галицько-Руська Матиця”, товариство ім. Т. Г. Шевченка, що з’явилися завдяки багаторічним зусиллям греко-католицького духовенства, опинилися під загрозою знищення.

Ситуація ускладнювалась і ще однією обставиною. Здійснюючи різні заходи в контексті національного руху, церква опинилася у небезпечному становищі: її дії почали розглядатись

як інструмент світського життя. Церква втрачає своє первісне призначення. Зусилля духовенства, спрямовані на розвиток національного руху, переважали над виконанням суто духовних обов'язків. Часто священники вважали себе більше громадськими діячами, ніж служителями Бога. Престиж релігії серед світської інтелігенції та селянства помітно занепадав.

Наприкінці XIX ст., за митрополита Й. Сембратовича, церква переживає справжню кризу. Здолати її, вивести церкву на рівень нових завдань, зробити її фактом вже не тільки національного відродження, а й національного державотворення виставити з неї цілком національне, українське релігійне об'єднання судилося митрополиту А. Шептицькому. Своє життєве кредо А. Шептицький чітко виклав у пастирському листі “до української інтелігенції” (27.01. 1909). “В кожній праці і в кожному слові .... я шукаю лише добра народу, щодо якого я почуваюся готовим до важких і святих для мене обов'язків. Ті обов'язки накладає на мене не лише моє становище митрополита, але і торжественна присяга, зложена в день вступу у монастир, що буду відповідно до моїх сил працювати для української суспільності, на найбільше саме переконання, що ставляє мене в ряді громадян-патріотів, із яких хотів я бути найліпшим” [4, с. 190].

Вірність присязі та покликанню митрополит проніс крізь роки і ні на крок не відступав від своїх засад, хоча і нелегким був його життєвий шлях. Тому, маючи на увазі й власну подвижницьку діяльність, він зазначав у щирому “Слові до української молоді”: “легше часами кров проляти хвилині ентузіазму, чим довгі літа з трудом сповнювати обов'язки і, спекуту дня, і жар сонця, і злобу людей, і ненависть ворогів, і брак довіри і нестачу помочі від найближчих, і серед такої праці аж до кінця виконати своє завдання, не чекаючи лаврів перед побідою, ані винагороди заслугою!” [5, с. 195].

Уже сама поява А. Шептицького в лоні греко-католицької церкви була сенсаційною, а жертвність його кроку – безсумнівною (титул, становище, кар'єра, маєток – гнаний “хлопській церкві”). Особливо вражаючим було не стільки те, що з римо-католика він став греко-католиком, скільки, що з поляка він став українцем. Це стало важливим фактором підняття національної свідомості галичан і причиною незмінно-ворожого ставлення до нього з боку польської влади і спільноти.

Слід, однак, зауважити, що й українські політичні діячі та національна преса зустріли його з острахом. Блискучі здібності й освіта швидке просування у греко-католицькій церковній ієрархії стали причиною того, що в ньому спочатку вбачали польського агента. Виступи і дії А. Шептицького на захист українського руху розвіяли сумніви щодо щирості його релігійного і національного поступу. Так, коли він, відчуваючи моральну необхідність, ставав на якусь не популярну позицію, критики не барилися сказати, що в нього проявляються його справжні польські аристократичні риси, і порівнювали його з К. Валленродом Адама Міцкевича.

Іншою причиною такого ворожого ставлення були відносно толерантні трактування А. Шептицьким москвофільства. Перед приходом на митрополичий престол він був один рік станіславським єпископом. Тоді він ще не орієнтувався в громадському житті й співпрацював з москвофілами, які становили більшість серед духовенства станіславської єпархії. Разом з тим, він розумів, що москвофільські тенденції пов'язані із серйозними і реальними проблемами релігійної та національної ідентифікації. Як зазначає І. Г. Химка, “греко-католики мали православне обличчя, римо-католицьке громадянство і освічену австрійську душу. Всі ці елементи не відтворювали нового релігійного синтезу” [6, с. 195]. Обрати в таких умовах свій власний вірний шлях було дуже нелегко. Саме тому А. Шептицький закликав при вирішенні будь-яких національних чи релігійних питань керуватись не лише почуттями, а й розумом. Однак, навіть значно пізніше, у 1943 р., він констатував: “Такі грізні з многих оглядів прояви, як москвофільство, є майже тайною для нас самих. Я не мав ніколи нагоди перечитати не то поважної розправи про цю національну язву, але й не пам'ятаю, чи взагалі є в цілій нашій літературі хоч би тільки короткі, а глибок обдумані спостереження над тією язвою. Коли боротьба між цими двома партіями [москвофілами і “народівцями”] в нашому краю була найбільше заогнена, ні з одної ні з

другої сторони майже не чулося поважнішого суду про взаємні відносини чи наміри двох партій. Взаємне пересування на митрополичому престолі. Показовим у цьому плані є відкритий конфлікт А. Шептицького з редактором газети “Діло” Л. Цегельським у 1908 р. [7, с. 77–78].

З певною пересторогою зустріли появу нового митрополита і церковні кола. Причиною цього була його несхожість на попередників. Визначні українські письменники І. Франко та М. Павлик, що часто навідували А. Шептицького у наукових справах, були здивовані способом життя графа-митрополита. Жив як аскет: мала кімната, сам у вовняній чорній рясі монаха-студита, звичайним чорним ременем підперезаний, чотки за поясом або в руках, найскромніша страва, двері його палат на святоюрській горі завжди відкриті й для близького оточення, і для всіх бажаючих, навіть для недругів.

Однак, навіть не так особлива скромність А. Шептицького викликали загальне здивування і увагу до його особи, як інша, на той час обставина. Ще у станіславський період свого життя він звертається з пасторським посланням до вірних Косівського деканату “До любих моїх гуцулів”. За своїм змістом це послання не є чимось винятковим, до порушених тут моральних проблем А. Шептицький повертається пізніше неодноразово. Але за формою воно є своєрідним маніфестом – написано на гуцульському діалекті. Щоб зрозуміти значення цього вчинку, слід нагадати, що на той час не існувало загальноприйнятої орфографії і розмовляли мішаною церковнослов'янською з українською мовою. І хоча діалекту А. Шептицький більше ніколи не вживав, всі його послання написані на доступній народу мові, чітко і зрозуміло, по-українськи. На цей аспект його діяльності звернув особливу увагу І. Франко: “...А. Шептицький від самого свого вступу на єпископство почав призвичаювати нас до іншого тону, інших форм... Почати з того, що замість заплісніло псевдо церковщини, якою промовляли його попередники, тобто дивоглядної мішанини церковнослов'янської лексики з сучасною морфологією він пише листи чисто галицько-руською народною мовою, а подекуди, приміром, у голоснім посланню до гуцулів, не цурається промовляти навіть діалектом – річ досить нечувана у наших церковних достойників...” [9, с. 348].

Він не промовляє так, як його попередники, з висока, авторитетним ніби статичним тоном, не ходить на ходильницях і не “возвіщає” а говорить попросту, як рівний до рівних, як чоловік до людей, радить, наповідає, іноді і полає, не лякаючись ужити енергійного слова, де річ того вимагає” [10, с. 378].

Попри таке упереджене ставлення, діяльність митрополита А. Шептицького на соціальній, політичній і культурних сферах, його відвага в ім'я нації і вірність завоювали йому визнання в українському суспільстві, пошану і прихильність недавніх противників.

Культурно-просвітницька діяльність А. Шептицького була скерована на піднесення моралі й духовності народу до рівня, на якому з'являється свідомо і масова готовність до практичної роботи у справі національно-державного будівництва.

Список використаних джерел

1. *Kozik I.* Ukraiński ruch narodowy w Galicji w Latach 1830–1848 / I. Kozik. – Kraków, 1973. – S. 88.
2. *Kosik I.* Między reakcją a rewolucją. Studia z dziejów ukraińskiego ruchu narodowego w Galicji w latach 1848–1849 / I. Kozik // *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Historyczne.* – Kraków, 1975. – S. 72.
3. *Die Revolutionsjahre 1848–49 im Konigraich Galizien-Lodomerien (einschliesslich Bucsiina).* – Munich, 1983. – S. 157.
4. *Історія християнської церкви на Україні (релігієзнавчий довідковий нарис).* – К., 1992. – С. 190.
5. *Митрополит Шептицький Андрей.* – Твори. Т. 2. – Торонто, 1965. – С. 195.
6. *Гайковський М.* Нація і держава в богословській спадщині митрополита Андрея Шептицького / М. Гайковський // Науковий збірник УВУ. Матеріали конференції “Народ, нація, держава і українське питання у європейському вимірі” (Львів, травень, 1993). – Мюнхен-Львів, 1995. – С. 195.
7. *Химка І.* Греко-католицька церква і національне відродження у Галичині 1772–1918 / І. Химка // Ковчег. Збірник статей з церковної історії. Число І. – Львів, 1993. – С. 77–78.
8. *Шептицький А.* Про єдність // Андрей Шептицький. Письма-послання (1933–1944 рр.). – Львів, 1991. – С. 409.
9. *Левіцький К.* Історія політичної думки галицьких українців, 1848–1914. – Жовква, 1927. – Т. 2. – С. 348.
10. *Франко І.* Соціальна акція, соціальне питання і соціалізм // Зібрання творів: У 50 т. – Т. 45. – К., 1986. – С. 378.

Надежда Греченюк

**КУЛЬТУРНО-ОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ МИТРОПОЛИТА
АНДРЕЯ ШЕПТИЦКОГО**

В статье рассматривается культурно-образовательная деятельность митрополита Андрея Шептицкого в контексте развития греко-католической церкви в XIX–XX вв.

Ключевые слова: А. Шептицкий, интеллигенция, духовенство, митрополит, шовинизм, религиозный синтез.

Nadiya Hrechenyuk

**CULTURAL AND EDUCATIONAL ACTIVITIES OF METROPOLITAN
ANDREY SHEPTYTSKY**

The article deals with the content of cultural and educational activities of Metropolitan Andrey Sheptytsky in the context of the situation of the Greek Catholic Church in the nineteenth and twentieth centuries.

Key words: A. Sheptytsky, intellectuals, clergy, Metropolitan, chauvinism, religious synthesis.